

C. Preda și Gh. Constantinescu, *Geșii dintre Siretul inferior și râul Buzău în lumina descoperirii monetare de la Dumbrăveni (jud. Vrancea)*, în *SCN*, IV, 1968, p. 21—45 (cu trei planșe în text).

Publicarea în scurt timp după descoperirea (1966) acestui important tezaur, unic în felul său, constituie unul din meritele autorilor. Clasificarea competentă a aversului și a reversului după stanțele cu care au fost emise monedele (p. 23—33) ne dă posibilitatea să verificăm afirmația (făcută la p. 33) că monedele au fost emise probabil în cantități considerabile.

Înainte de descoperirea depozitului de la Dumbrăveni, tipul cu „*crucea andreiană*” („*Kreuzelreiter*”) a fost cunoscut numai prin 17 tetradrahme, provenite dintr-un număr mic de descoperiri. Dintre locurile unde s-au găsit monede de acest tip *trebuie exclusă Craiova-Imprejurimi*, dată de C. Preda și Gh. Constantinescu (p. 36). Autorii fac trimiteri (nota 7) la Ö. Gohl, dar acesta relatează doar că „un exemplar de tip Wind. 2 852 din *România* a ajuns la Muzeul Bruckenthal”. Indicația nu justifică, așadar, întru nimic plasarea descoperirii în Craiova-Imprejurimi. În lucrarea lui K. Pink (*Die Münzprägung der Ostkellen und ihrer Nachbarn*, în *DissPann*, II, 15, 1939, p. 51 sau p. 135, nr. 46) piesa figurează, e drept, ca provenind din *Craiova-Umgebung*. Eroarea lui Pink se explică prin faptul că Ö. Gohl a semnalat la începutul aceluiași alineat câteva monede oferite spre vânzare din Craiova și, trecând la piesa de tip Wind. 2 852 a omis sublinierea cuvântului „*Romániaból*”. Se pare că C. Preda și Gh. Constantinescu au preluat

informația de la K. Pink, pe care însă nu citează.

În privința celor două piese considerate de autori, după Pink, ca fiind găsite la *Giurgiu* (p. 36), credem că, deoarece moneda din colecția *Dessewffy* (nr. 223) este înregistrată fără loc de descoperire, nu este îndreptățită plasarea ei tot la *Giurgiu* numai pe baza identității stilului și a greutateii cu piesa provenită din această localitate. Nu este suficient de precisă indicația *Sighet — Maramureș* pentru semnalarea locului de descoperire a trei piese, dintre care două fac parte din tezaurul descoperit la „*Juncád*” — *Sighet*, iar a treia provine din fostul comitat *Maramureș*.

Aprecierea calității argintului „la peste 85%” exclusiv pe baza culorii și a gradului de oxidare a monedelor (p. 33) are un caracter mai mult impresionist, dat fiind că nu sînt sesizabile deosebiri sensibile în culoarea metalului, proporțional cu procentul argintului, nici chiar la monede al căror aliaj variază între 40,20% — 95,33% argint (analizele chimice la care ne referim au fost făcute la Institutul de chimie al Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Cluj pentru 10 piese din tezaurul de la *Jiblea*). Condițiile oxidării sînt determinate de solul în care s-au păstrat monedele, așa încît și monede cu un aliaj mai scăzut pot fi puțin oxidate.

C. Preda și Gh. Constantinescu (p. 35) arată că „aceste câteva exemplare au fost

denumite de K. Pink monede de tipul „Kreuzelreiter” și integrate în grupa sud-serbică”, fără să specifice că integrarea este convențională și privește în primul rând aspectul stilistic al monedelor și că Pink precizează că aria de răspândire este indicată de locurile de descoperire (K. Pink, *op. cit.*, p. 51). Autorii (p. 35–36) contestă justețea observației lui Pink că semnul de pe aceste monede are forma unei cruci andreiene (după care a denumit moneda „călărețul cu cruce”). Forrer (*Keltische Numismatik der Rhein- und Donaulande*, Strassburg, 1908, p. 148, fig. 248) identifică, de asemenea, semnul de pe monedă cu o cruce andreiană. Toată problematica este inutil complicată pentru a putea justifica scoaterea din uz a denumirii de plină acum și introducerea unei denumiri noi: „tip Dumbrăveni”, ceea ce se putea face și fără a nega justețea denumirii anterioare. Cu atât mai mult, cu cât forma semnului justifică — prin proporția unghiurilor și mai ales prin inegalitatea barelor — mai mult apropierea de crucea andreiană, cu unele deosebiri mici în gravare semănând uneori cu un trident (p. 21–23, pl. I). De altfel, acest semn constituie unul din elementele caracteristice, distingând moneda de celelalte care au circulat pe teritoriul Daciei, și de aceea credem că denumirea dată de Pink își păstrează utilitatea în clasificarea emisiunilor monetare. Monedele din ultima fază a emisiunilor din seria celor de la Inotești au crucea andreiană pe avers, înclt scriind „călărețul cu cruce” nu poate da naștere la confuzii, pentru că oricine e inițiat în numismatică știe că întotdeauna călărețul pe monedele geto-dacice e reprezentat pe reversul monedei. Daco-geții au avut desigur o altă concepție despre cruce, dar formele fiind similare, putem să le aplicăm aceeași denumire.

Curios pare faptul că, la p. 35, numărul pieselor publicate plină la data întocmirii studiului în discuție este considerat de 14 piese, căci în 1939 K. Pink cita 15 piese (*op. cit.*, p. 51) și de atunci s-au publicat, deși cu descrieri incomplete, monedele din fostul județ R. Sărat și de la Stîlpu, amintite la p. 36. În legătură cu afirmația că greutatea este cunoscută numai la 12 piese, se impune obser-

vația că la Pink este dată greutatea la 14 piese, iar dintre acestea numai două piese cîntăresc peste 7 g și nici una sub 7 g.

După stilul lor, Pink a împărțit emisiunile de acest tip în trei serii, dintre care prima (cu barbă lată) are greutatea cea mai mare, media fiind de 12,10 g; la seria a II-a (cu barbă prelungă), greutatea medie este de 10,70 g; cele două piese care ar reprezenta „seria a III-a” (cu aversul foarte barbarizat) cîntăresc 7,26 g și 7,28 g. Prin stilul aversului și al reversului, cît și prin ramura de sub cal (aceasta, se găsește numai pe piesele din seria a II-a și „a III-a” precum și pe un exemplar din prima serie), monedele de la Dumbrăveni se apropie cel mai mult de seria a II-a, cu care trebuie considerate ca fiind emise în același timp, deși pe piesele de la Dumbrăveni călărețul este îndreptat spre stînga, iar pe cele patru tetradrahme, spre dreapta. Ceea ce merită să fie relevat este raportul dintre greutatea medie de 10,70 g a tetradrahmelor din seria a II-a și greutatea celor 62 de piese de la Dumbrăveni, care este între 4,51 și 4,59 g, reprezentate — cu excepția unuia singur — în toate grupurile de monede emise cu aceeași stanță. Greutatea lor echivalind aproximativ cu jumătate din cea a „tetradrahmelor”, li se poate aplica denumirea de „didrahme”. Greutatea medie de 4,23 g (p. 34) e mult prea mare pentru ca aceste monede să fi fost considerate ca o pătrime sau o a treia parte din nominalele mari, cu atât mai mult cu cît cele două monede cu aversul foarte stilizat (Dessewffy, 223 și Pink, fig. 111) trebuie considerate ca fiind emisiuni întîmplătoare și nu ca o a treia serie.

Afirmația că tezaurul de la Dumbrăveni „reprezintă avutul unui șef de trib getic . . . o astfel de comoră . . . nu putea în nici un caz să aparțină unui locuitor get de rînd” (p. 39) pare puțin verosimilă, deoarece se știe că secolului al II-lea î.e.n., în care a fost îngropat tezaurul de la Dumbrăveni, îi aparțin poate cele mai multe tezaure monetare găsite în Dacia și numărul lor continuă să sporească prin descoperiri noi. Dar să ne rezumăm la ceea ce cunoaștem plină acum. Dintr-o statistică pe care am făcut-o în 1955, rezultă că pe atunci erau publicate 80 de

tezaure de monede geto-dacice, dintre care, deși numai 12 au fost achiziționate în întregime, în 24 de depozite numărul tetradrahmelor sau a didrahmelor se cifrează între 100—500, deci fiecare reprezenta o valoare similară sau mai mare decât a celui de la Dumbrăveni. Între 1961—1969 B. Mitrea a semnalat în *Descoperiri...* (SCIV, 1961—1969) 28 de noi tezaure monetare geto-dacice; dintre cele achiziționate în întregime multe cuprind peste 100 de piese. La acestea se mai adaugă și un număr mare de tezaure de monede thasiene și Macedonia Prima, îngropate probabil tot în secolul al II-lea î.e.n. Oricât de mici să fi fost triburile și oricât de scurtă durata domniei unui șef de trib, numărul tezaurelor de acest calibru e mult prea mare pentru ca ele să fi fost numai proprietatea șefilor. E drept că șefii de trib aveau probabil în grija lor și baterea monedei, dar ea se emitea pentru a servi schimbului, putând deci să fie acumulată și de oamenii de rând.

Despre cantitatea de monede de care puteau dispune locuitorii din Moldova din secolul al II-lea î.e.n. ne informează Appian: „Între timp, deoarece geții trecuseră Istrul, el [Perseus] trebuia să dea comandantului lor Cloilius o mie de stateri de aur, iar fiecărui călăreț zece stateri și fiecărui pedestraș cinci. Suma totală întrecea cu puțin o sută cincizeci mii [de stateri] de aur... Iar Cloilius, când văzu pe trimișii regelui, ... ceru... să-i vorbească despre aur. Afliind că nu-l au și nemiîngăduindu-le să vorbească, își duse armata înapoi” (traducere în *Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 563). Refuzul lui Cloilius de a discuta cu trimișii regelui arată că el putea obține mai mult prin jefuirea ținuturilor în drum spre țara sa decât îi promisese regele. Calculând valoarea argintului la 1/10 la cea a aurului, cei 10 stateri promiși pentru fiecare călăreț reprezintă 810—860 g argint pur, ceea ce ar echivala aproape cu întregul tezaur de la Dumbrăveni. Șefii de trib dispuneau desigur

de valori mult mai mari decât 263 monede de argint, care nu pot reprezenta nicidecum averea „unui șef de trib”, ci, cel mult, o mică parte din averea lui.

În cele din urmă autorii încearcă să rezolve localizarea lui Remaxos și Zalmodegikos (p. 41—43) printr-o interpretare nouă a unor termeni din inscripții, precum și a descoperirilor monetare și a celor arheologice. Descoperirile monetare indicate se eșalonează însă pe două secole; de fapt, numărul de descoperiri care ar reveni perioadei de dominație a lui Remaxos și Zalmodegikos este mic, pe de altă parte. straturile corespunzătoare secolului al III-lea și primei jumătăți a secolului al II-lea î.e.n. nu indică o prosperitate deosebită și existența unei populații dense daco-getice în sud-vestul Moldovei și în nord-estul Munteniei. Argumentele de ordin numismatic și arheologic nu pot contribui deci, prin materialul de care dispunem în prezent, la rezolvarea acestei probleme dezbătută de cei mai de seamă epigrafiști și istorici, fără să se ajungă la o soluție unanim acceptată. Părerile sînt diametral opuse: pentru unii Remaxos e get, pentru alții scit, iar Zalmodegikos poate fi geto-dac, dar și trac. Ar fi fost de așteptat ca autorii să pună în discuție sau măcar să amintească studii recente apărute al lui I. I. Russu, *Zoltes și Remaxos*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 123—143 (cf. H. Daicoviciu, *O enigmă tenace*, în *Steaua*, 18, 6, 1967, p. 105—107).

La cele de mai sus s-ar mai adăuga și cîteva observații de amănunt: imprimarea aversului concav în stanța de jos (p. 33) este semnalată și de Ö. Gohl (în *AE*, XXI, 1901, p. 359) și de O. Floca (în *Dacia*, XI—XII, 1945—1946, p. 97); (cf. și L. Robert, în *RevNum*, 1962, p. 23—24). La p. 37 se dă în text un citat ca aparținînd lui A. Blanchet, iar în nota corespunzătoare (13) se face trimitere la J. Babelon. *Studii Clasice*, III, a apărut în 1961, nu în 1963, cum este dat la p. 42, nota 23.